

УДК 331. 55

Городня Т. А.,

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Окопний А. М.,

okorpiynt@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5277-7952,

к.фіз.вих., доц., директор, Львівський фаховий коледжу спорту, м. Львів

Городня М. О.,

молодший бакалавр, Майстер спорту України, член національної збірної України з плавання, Львівський фаховий коледж спорту, м. Львів

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПОРТИВНОГО ПРОСТОРУ: ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ НА МІГРАЦІЮ СПОРТСМЕНІВ

Анотація. Проведено аналіз критичної ситуації в спортивному середовищі через військову агресію сусідньої держави. Вивчено зміни в спортивному житті України. Обґрунтовано необхідність впровадження правильного і чіткого вектора повоєнної трансформації спортивного простору щодо повернення спортсменів в Україну. Досліджено умови сучасності, які роблять питання міграції українських спортсменів вкрай актуальними. Проаналізовано наукові роботи стосовно дослідження міжнародних міграційних процесів та створення цілісної науки “міграціологія”, а також проблеми міжнародної трудової міграції низки вітчизняних та зарубіжних вчених. Показано первинні проблеми, які були на самому початку вторгнення, стосовно спортивного життя українських спортсменів, їх навчально-тренувальних зборів і змагань. Наведено залежність фізкультурно-оздоровчої діяльності, розвитку резервного спорту та спорту вищих досягнень від фінансових можливостей місцевих органів влади. Розкрито поняття вимушеної міграції саме спортсменів у контексті збройної агресії. Проаналізовано витік і неповернення низки спортсменів, а також через це вимушену перекомплектацію національних збірних України. Розкрито можливості інтегрування спортсменів у навчальне і спортивне суспільство приймаючих сторін інших держав. Наведено ключові аспекти, які визначають динаміку процесів глобалізації у сфері спорту вищих досягнень. Представлено спрощену схему вимушеної міграції спортсменів під впливом військових подій у контексті трансформації спортивного простору. Досліджено проблему відношення спортивних федерацій до виїжджаючих спортсменів під час військових подій. Описано необхідну системну підтримку спортсменів через вимушену міграцію від керівництва спортивних федерацій та держави. Запропоновано низку ракурсів повоєнної трансформації спортивного простору щодо повернення спортсменів в Україну з інших приймаючих по спортивним напрямкам держав. Представлено ключові етапи та пропозиції, додаткові аспекти, які можна включити в повоєнну трансформацію спортивного простору. Здійснено прогноз додаткових пропозицій та бачень щодо вирішення проблеми міграції спортсменів в умовах війни.

Ключові слова: аналіз, дослідження, вплив, спортивне середовище, військова агресія, вимушена міграція, трансформація, системна підтримка, інтеграція, адаптація, спорт, виклики.

Horodnia T. A.,

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Okorpiynt A. M.,

okorpiynt@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5277-7952,

Ph.D., Associate Professor, Director, Lviv Professional College of Sports, Lviv

Horodnia M. O.,

Junior bachelor, Master of Sports of Ukraine, Member of the National Swimming Team of Ukraine, Lviv Professional College of Sports, Lviv

TRANSFORMATION OF THE SPORTS SPACE: IMPACT OF MILITARY EVENTS IN UKRAINE ON THE MIGRATION OF ATHLETES

Abstract. *An analysis of the critical situation in the sports environment due to military aggression by a neighboring state has been conducted. Changes in the sports life of Ukraine have been analyzed. The necessity of implementing a correct and clear vector of post-war transformation of the sports space regarding the return of athletes to Ukraine has been substantiated. The conditions of modernity, which make the issue of migration of Ukrainian athletes extremely relevant, have been examined. Scientific works on the study of international migration processes and the creation of a holistic science of "migrationology", as well as the problems of international labor migration of a number of domestic and foreign scientists, have been analyzed. The initial problems at the very beginning of the invasion related to the sports life of Ukrainian athletes, their training camps and competitions are shown. The dependency of physical fitness and recreational activities, development of reserve sports and high-achievement sports on the financial capabilities of local authorities is presented. The concept of forced migration of athletes in the context of armed aggression is clarified. The outflow and non-return of several athletes and the resulting forced reformation of Ukraine's national teams have been analyzed. The possibilities of integrating athletes into the educational and sports community of the host parties of other states are revealed. Key aspects that determine the dynamics of globalization processes in the field of high-achievement sports are presented. A simplified scheme of forced migration of athletes under the influence of military events in the context of transforming the sports space is introduced. The problem of the attitude of sports federations towards athletes leaving the country during military events is investigated. Essential systemic support for athletes through forced migration from sports federations and the state is highlighted. Several perspectives on post-war transformation of the sports space regarding the return of athletes to Ukraine from other host countries are proposed. Key stages, proposals, and additional aspects that can be included in the post-war transformation of the sports space are presented. A forecast of additional proposals and visions for solving the problem of athletes' migration in wartime conditions is made.*

Key words: analysis, research, impact, sports environment, military aggression, forced migration, transformation, system support, integration, adaptation, sports, challenges.

JEL Classification: J61, Z220, Z290, I290

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-76-07>

Постановка проблеми. У сучасному світі спортивний простір стає важливим компонентом соціокультурного життя будь-якої країни. Проте військові події в Україні викликали значний негативний вплив на різні аспекти суспільства, включаючи індустрію професійного спорту.

Величезна трагедія в Україні, викликана військовою агресією, розбила не лише мирні будні, але й спортивні плани багатьох талановитих українських спортсменів. Військові події стали трансформаційним етапом у їхній кар'єрі, змушуючи вирішувати невідкладні питання безпеки та майбутнього.

Тому в сучасних умовах військового стану необхідно впровадити правильний і чіткий вектор повоєнної трансформації спортивного простору щодо повернення спортсменів в Україну через призму вимушеної міграції в приймаючі спортивні клуби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням міжнародних міграційних процесів та створенням цілісної науки "міграціологія" займалися М. Б. Денисенко, В. А. Іонцев, В. І. Переведенцев, В. А. Тишков, Б. С. Хорєв. Серед зарубіжних вчених проблеми вимушеної міграції вивчали Г. С. Гудвін-Гіл і П. Невалайнен, Р. Билсбороу, О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд, Л. Сжаастад.

Міграція робочої сили є достатньо широко вживаною категорією в наукових колах. Понятійно-категоріальний аналіз міграційних процесів

досліджено в працях Воронцової А. С., де вона наголошує, що міграція становить окремий об'єкт дослідження в контексті питань зі сфери соціології, антропології, історії, політології тощо [3].

У працях Іжевського П. Г. гостро постає проблема міжнародної трудової міграції для України, яка формує пропозицію робочої сили для багатьох країн світу, поглиблюючи негативні зміни на внутрішньому ринку праці [5].

У дослідженні К. Савченко [7] підкреслюється важливість розуміння міграційних тенденцій для розвитку спорту в умовах кризи. Так, підлітки та молодь якраз зараз перебувають на етапі вибору майбутнього і можуть всерйоз замислитися над тим, щоб пов'язати життя з іншою країною, з тою ж Польщею чи Німеччиною. І якщо дивитися на реальну статистику, то насправді інші країни отримують більше переваг, ніж негативних наслідків від такої кількості українців на теренах своїх держав.

Разом з тим, недостатньо вивченими та розкритими залишаються сучасні питання-виклики вимушеної міграції саме українських спортсменів, які пов'язані з військовою агресією сусідньої держави. Тому актуальними для написання статті є дослідження сучасної трансформації спортивного простору в контексті вимушеної міграції українських спортсменів.

Постановка завдання. Дослідити сучасні зміни в функціонуванні спортивного простору,

пов'язані з нестабільністю та мінливістю спортивно-тренувальних зборів та змагань під впливом військового стану в Україні. Проаналізувати ситуацію, яка склалася в спортивній сфері з урахуванням вимушених міграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військова агресія сусідньої держави суттєво зірвала плани та перетворила спортивне життя українських спортсменів у неспокійний період невизначеності та невпевненості. Шоковий стан, страх та переривання запланованих заходів стали невід'ємною частиною їхньої реальності.

На самому початку вторгнення багато спортсменів, перебуваючи на спортивно-тренувальних зборах, виявилися свідками раптового переходу від спокійного життя до реальної загрози військових дій. Багато з них, неповнолітні та ті, які перебували далеко від дому, стали учасниками вимушеної і незапланованої міграції.

Варто зазначити, що зміни в спортивному житті України відзначаються впровадженням нових форматів та правил внутрішніх змагань у контексті військового конфлікту. Внаслідок оголошення надзвичайного та воєнного стану 23 і 24 лютого відповідно всі спортивні заходи на території країни були скасовані. Згідно з рішенням Міністерства молоді та спорту від 28 травня деякі турніри були частково відновлені, проте проводяться вони без участі глядачів, а в разі повітряної тривоги змагання припиняються, вимагаючи переходу всіх учасників в укриття. Міжнародні зустрічі українських команд відбуваються за межами країни.

Внаслідок військової агресії страждає значна частина молоді в Україні, де 40% юнацтва потерпає від наслідків конфлікту. Понад два мільйони молодих осіб внутрішньо переміщені, а додатково близько 2 мільйонів виїхали за кордон. Так і відбулася трансформація спортивного простору молоді через військову агресію.

У галузі фізичної культури і спорту виникає серйозна проблема, пов'язана із залежністю фізкультурно-оздоровчої діяльності, розвитку резервного спорту та спорту вищих досягнень від фінансових можливостей місцевих органів влади. Важливість цих сфер також визначається відношенням до них місцевих керівників і депутатів. Проте існують не вирішені питання, такі як встановлення пріоритетів у фінансуванні олімпійського та параолімпійського спорту, регулювання розмірів заробітної плати та винагород за досягнуті результати, що оцінюються за кількісними та якісними показниками.

На сьогодні український спорт постає перед складнощами внаслідок воєнного конфлікту, і зростання кількості випадків міграції спортсменів за кордон вимагає уважного аналізу і дослідження.

Умови сучасності роблять питання міграції українських спортсменів вкрай актуальними, адже виїзд значної кількості молодих талантів за кордон на тривалий період або назавжди може мати негативний вплив на розвиток країни, враховуючи молодь як потенційний фактор економічного та культурного прогресу.

Так, вимушена міграція – це сукупність територіальних переміщень, що пов'язані з постійною або тимчасовою зміною місця проживання людей із незалежних від них причин та, як правило, всупереч їхньому бажанню. Іншими словами – переміщення людей з метою пошуку безпеки та притулку [6].

Вимушена міграція є особливим видом міграції, що передбачає переселення людей усередині держави або за її межі з політичних, національних, расових, військових, екологічних й інших причин, що несуть загрозу життю людини та вимагають швидкого прийняття рішення про міграцію [2]. Вимушена міграція має такі аналоги, як: “примусова міграція”, “масовий наплив”, “mass influx”, “регуляризація”, “міжнародний захист”, “тимчасовий захист”, “право притулку” тощо.

Що стосується вимушеної міграції саме спортсменів, то, на нашу думку, вона передбачає бажання досягти успіху і високого результату в спорті, тренуючись у мирних, спокійних, психологічно стійких умовах, без паніки, страху і переривання тренувального процесу, з ефективним і повним використанням сучасних тренувальних засобів і спортивного обладнання. Ця вимушена міграція дала змогу інтегруватися українським спортсменам у спортивне життя інших країн.

Відомо, що на хід процесу інтернаціоналізації професійного спорту істотно впливає економічний чинник, дія якого обумовлена зростаючими потребами організацій професійного спорту, окремих спортсменів у спеціальному матеріальному забезпеченні своєї діяльності. Сучасний спорт не може ефективно розвиватися без широкого спектра товарів спортивного призначення, що, як правило, виробляються найбільшими компаніями з використанням високих технологій [1].

У контексті глобальних тенденцій у сфері спорту вищих досягнень варто відзначити ключові аспекти, які визначають динаміку цих процесів. Зокрема, акцентується увага на міжрегіональних та міждержавних міграційних процесах, що спостерігаються серед молодих і висококваліфікованих спортсменів, їх зосередженні в провідних національних і міжнародних центрах підготовки.

Міграційні процеси в спорті сприяють реалізації символічної функції, виступаючи не лише як певна конкурентна взаємодія, але і демонструючи можливості та переваги мирної моделі співпраці у сфері спорту між приймаючими державами. Зазначимо, що така трансформація спортивного простору в контексті міграції спортсменів стає ключовим чинником формування позитивного і дружнього іміджу міжнародного співтовариства приймаючих спортивних федерацій, що сприймає спорт як засіб взаєморозуміння, підтримки і діалогу.

Якщо говорити про загальні міграційні процеси, то, за прогнозами Ради ЄС, унаслідок міграції чисельність населення України може скоротитися на 24-33 %, що залежить від тривалості бойових дій та нестабільної роботи інфраструктури [4].

За офіційними даними, з початку активної фази збройної агресії РФ кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб.

Зрозуміло, що військові події в Україні значно впливають на рішення спортсменів про міграцію. З початку повномасштабної війни проти України на спортивні змагання виїхали та не повернулися додому **близько 300 спортсменів та тренерів**. Про це заявив виконувач обов'язків міністра молоді та спорту України **Матвій Бідний** в ефірі телемарафону Єдині новини [8].

Він зазначив: із початку повномасштабної війни з України на спортивні змагання та підготовчі збори виїжджали тисячі людей. М. Бідний сказав, що ті спортсмени, які служать, брали відпустку, їздили на змагання, потім поверталися. Але близько 300 спортсменів або тренерів не повернулися. Здебільшого вони виключені зі складу національних збірних команд. М. Бідний наголосив, що **для виїзду за кордон спортсменів існує жорстка система відбору**, аби хто не проїде. У листопаді Мінмолодьспорту оновило список спортсменів, які не повернулися до України у встановлені терміни.

Тобто в тій ситуації, яка склалася, ми бачимо приклад неповернення професійних спортсменів, переважно чоловічої статі в Україну.

Отже, внаслідок військового конфлікту відбулася трансформація спортивної сфери, призводячи до тимчасової зупинки спортивних заходів і активізації їхнього значення в умовах неспокою та

невизначеності. Треба віддати належне міжнародним спортивним федераціям та клубам, які взяли на себе відповідальність та почали надавати допомогу українським спортсменам, запрошуючи їх приєднатися до команд Польщі, Німеччини, Чехії, Угорщини, Франції та інших країн. Спортсмени та тренери, які виїхали за кордон, отримали якісні умови для тренувань та роботи. Є випадки, коли іноземні клуби і команди пропонують спортсменам довгострокові контракти, а молодь, яка закінчує навчання у закладах загальної середньої освіти, отримує можливість навчатися далі.

Ця трансформація спортивного простору в контексті вимушеної міграції відкрила нові можливості для спортсменів, дозволяючи їм відновлювати свої спортивні досягнення за кордоном. Під опікою іноземних спортивних клубів українські спортсмени тренуються та виступають на міжнародних змаганнях, представляючи Україну в умовах, далеких від військових загроз. Така трансформація може вплинути на зменшення поповнення складу національних збірних команд перспективною та талановитою молоддю. В цьому контексті складемо спрощену схему вимушеної міграції спортсменів під впливом військових подій (рис. 1).

Рис. 1. Схема вимушеної міграції спортсменів під впливом військових подій у контексті трансформації спортивного простору

Вище представлена схема вимушеної міграції спортсменів під впливом військових подій, яка ілюструє ключові етапи та зв'язки між ними у контексті трансформації спортивного простору. Схема показує послідовність подій від початку військових дій до кінцевої трансформації спортивного середовища, включаючи етапи переривання кар'єри, пошуку безпечних умов, міграції, інтеграції в іноземні клуби, зміни тренувальних умов, повернення або неповернення до України та відновлення внутрішнього спортивного середовища.

Також при вимушеній міграції виникає проблема відношення спортивних федерацій до виїжджаючих спортсменів. Деякі федерації намагаються утримати контроль, аргументуючи необхідністю тренування в Україні, ігноруючи небезпеку повторних ударів, відсутню або зруйновану спортивну інфраструктуру. Це призводить до виключення спортсменів зі складів національних збірних, як вище зазначав виконавчач обов'язків міністра молоді та спорту України, та підштовхує їх залишити державу і повністю інтегруватися в приймаючу країну.

Варто також зазначити, що навіть серед студентів-спортсменів, які продовжують навчання в Україні, виникає проблема виключення з навчальних закладів через неможливість навчатися віддалено. Така адаптація спортсменів до нових реалій призводить до трансформації спортивного простору і вимагає вибору інших шляхів, виходячи за межі кордонів рідної країни.

Отже, вимушена міграція спортсменів у контексті військових дій породжує комплекс проблем та викликів. Для подолання цих труднощів необхідна системна підтримка від керівництва спортивних федерацій та держави. Розробка та впровадження програми захування результатів спортсменів на міжнародних змаганнях, невиключення їх зі складу збірних при виконаних нормативах за кордоном, впровадження дистанційного навчання, надання стипендій та інші заходи можуть визначити подальший вектор трансформації спортивного простору і вирішити долю українських спортсменів у часи військових подій в Україні.

Прогнозуючи майбутнє, важливо врахувати, що у зв'язку зі змінами в політичному та соціокультурному середовищі прогнозується збільшення кількості міграційних потоків у спортивній галузі. Ці процеси можуть мати значний вплив на організаційні та структурні аспекти світового спорту, зокрема збільшення конкуренції між країнами за талановитими спортсменами, їхню інтеграцію в нових спортивних середовищах, а також реформування системи міжнародного співробітництва в галузі фізичної культури і спорту.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Повоєнна трансформація спортивного простору, яка передбачає повернення спортсменів в Україну з інших приймаючих по спортивним напрямкам держав, повинна включати наступні ракурси:

- сьогоднішню підтримку спортивного середовища шляхом захування всіх нормативів, виконаних на міжнародних змаганнях в інших країнах;

- надання перспективним спортсменам права перебувати в основному, додатковому або резервному складах національних збірних при виконанні нормативів на міжнародній арені;

- фінансове стимулювання через надання стипендій або грантів на навчально-тренувальні збори основним збірникам спортивних команд, які тренуються за кордоном;

- відновлення повноцінної та ефективної роботи існуючих та сприяння відкриттю нових спортивних закладів, надання ними якісних спортивних послуг;

- відновлення в повному обсязі навчально-тренувального процесу спортсменів національних збірних команд, проведення всеукраїнських та міжнародних спортивних заходів в Україні;

- запровадження справедливої та ефективної системи державної підтримки спортивної сфери;

- повоєнну реабілітацію спортсменів, впровадження міжнародних спортивних співпраць.

Також представимо ключові етапи та пропозиції, додаткові аспекти, які можна включити в повоєнну трансформацію спортивного простору:

- Міжнародна співпраця та партнерство: сприяння міжнародній інтеграції спортсменів через партнерства з іноземними спортивними організаціями та клубами.

- Психологічна підтримка: надання психологічної підтримки спортсменам, які повертаються, для адаптації до постконфліктного середовища та відновлення спортивної діяльності.

- Розвиток місцевих спортивних інфраструктур: інвестування в розвиток місцевих спортивних закладів та інфраструктури, щоб забезпечити кращі умови для тренувань та змагань в Україні.

Ці елементи здатні допомогти створити більш цілісну та ефективну систему для підтримки та розвитку спортсменів під час та після військового конфлікту.

Наші додаткові пропозиції та бачення щодо вирішення проблеми міграції спортсменів в умовах війни включають:

- **Створення спеціалізованих програм.** Розробка програм, спрямованих на підтримку спортсменів, які повертаються, з акцентом на психологічну підтримку та соціальну адаптацію.

- **Залучення міжнародних експертів.** Співпраця з міжнародними спортивними організаціями для обміну досвідом та найкращими практиками у сфері спортивної реабілітації та управління.

- **Формування мережі підтримки.** Створення мережі колишніх та діючих спортсменів для підтримки тих, хто повертається, включаючи професійне наставництво та кар'єрне консультування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білогур В. Становлення і розвиток філософії спорту як продукту сучасної цивілізації. URL: https://www.researchgate.net/publication/342844006_THE_ESTABLISHMENT_AND_DEVELOPMENT_OF_THE_PHILOSOPHY_OF_SPORTS_AS_A_PRODUCT_OF_MODERN_CIVILIZATION.
2. Біль М. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення України. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-bil.pdf>.
3. Воронцова А. Понятійно-категоріальний аналіз явища трудової міграції. *Вісник СумДУ. Серія "Економіка"*. 2020. № 2. С. 47-54. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2020/5.pdf.
4. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін. ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>.
5. Іжевський П., Кравець І. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>.
6. Леонова І. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229859203.pdf>.
7. Савченко М. Міжнародна трудова міграція робочої сили з України в умовах воєнного стану. *Економіка і організація управління*. 2023. №3 (51). URL: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/Downloads/14662-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-29174-1-10-20231225.pdf>.
8. Степанюк М. Здебільшого виключені зі збірних. URL: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20231230-zdebilshogo-vyklyucheni-zi-zbirnyh-skilky-sportsmeniv-vyyihaly-za-kordon-i-ne-povernulysia/>.

REFERENCES

1. Bilohur V. Stanovlennia i rozvytok filosofii sportu iak produktu suchasnoi tsyvilizatsii, available at: https://www.researchgate.net/publication/342844006_THE_ESTABLISHMENT_AND_DEVELOPMENT_OF_THE_PHILOSOPHY_OF_SPORTS_AS_A_PRODUCT_OF_MODERN_CIVILIZATION.
2. Bil' M. Vymushena mihratsiia v umovakh vysokoi sotsial'noi vrazlyvosti naselennia Ukrainy, available at: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-bil.pdf>.
3. Vorontsova A. (2020), Poniatiyno-katehorial'nyj analiz iavyscha trudovoi mihratsii, *Visnyk SumDU. Seriia "Ekonomika"*, № 2, s. 47-54, available at: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2020/5.pdf.
4. Vplyv mihratsii na sotsial'no-ekonomichnu sytuatsiiu v Ukraini : analit. dop. / V. Potapenko, A. Holovka, O. Valevs'kyj ta in. ; za red. V. Potapenka (2023), NISD, Kyiv, 33 s., available at: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>.
5. Izhevs'kyj P. and Kravets' I. (2022), Mizhnarodna trudova mihratsiia robochoi syly ta ii vplyv na vnutrishnij rynek pratsi Ukrainy, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 45, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>.
6. Leonova I. Teoretychnyj analiz problemy sotsial'no-psykhoholichnoi adaptatsii vymushenykh pereselentsiv v Ukraini, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/229859203.pdf>.
7. Savchenko M. (2023), Mizhnarodna trudova mihratsiia robochoi syly z Ukrainy v umovakh voiennoho stanu, *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, №3 (51), available at: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/Downloads/14662-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-29174-1-10-20231225.pdf>.
8. Stepaniuk M. Zdebil'shoho vykliucheni zi zbirnykh, available at: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20231230-zdebilshogo-vyklyucheni-zi-zbirnyh-skilky-sportsmeniv-vyyihaly-za-kordon-i-ne-povernulysia/>.

Стаття надійшла до редакції 21 грудня 2023 року